

П'ятничка Т. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та професійної комунікації
Тернопільського національного економічного університету

ВИГУКИ ЯК ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ ТЕПЕРІШНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу емоційно-експресивних мовних засобів реалізації об'єктивної теперішності та особливостям їх функціонування в англomовному художньому дискурсі. Презентні дієслівні видo-часові форми дійсного способу у своєму категоріальному значенні є типовими граматичними засобами передачі часових значень теперішності. У сфері безпосереднього спілкування часову орієнтацію на теперішність виражають вигуки, яким також властиво передавати почуття і настрої, прояви емоцій мовця і надавати художньому дискурсу більшої експресії.

Ключові слова: об'єктивна теперішність, художній дискурс, вигуки.

Постановка проблеми. Велика кількість ґрунтовних і різнопланових досліджень щодо функціонування вигуків у мові не означає зменшення його актуальності для сучасного мовознавства. Майже зовсім невисвітленим залишається вираження реальної теперішньої ситуації емоційно-вольовими засобами усіх рівнів мови, зокрема вигуками. Отже, актуальність теми зумовлено необхідністю дослідження особливостей вираження часової віднесеності до теперішності та часової орієнтації на теперішність лексичними часовими маркерами, іменними та апеляційними засобами. Об'єктом дослідження є реалізація теперішності в англomовному художньому дискурсі. Предметом дослідження є апеляційні засоби, лексичні часові маркери в якості мовного інструментарію вираження презентності. Матеріалом для спостереження слугують художні прозові твори англійських та американських письменників XIX – XX століть. Завдання: визначити багатогранну семантику теперішності; дослідити особливості вираження часової віднесеності до теперішності та часової орієнтації на теперішність іменними та апеляційними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістичній науці вивченню вигуків присвячені праці В. Виноградова, І. Мещанінова, О. Потебні, О. Шахматова, Е. Гоффмана, С. Грінбаума, Дж. Ліча, О. Єсперсена, Й. Свартвіка, Т. Уортон, Ф. Фортунатова та інших учених.

Виклад основного матеріалу. У художньому дискурсі мовні одиниці виявляють своє значення відповідно до трьох функцій: презентативної (повідомлення), апеляційної (звертання), експресивної (вираження). Реалізація презентативної функції у вираженні часових характеристик теперішності найчастіше забезпечується дієслівними часовими формами та, завдяки поєднанню змісту таксиса і відносного часу, – безособовими формами дієслова. За допомогою специфічних просодійних засобів мовець може, не залежно від

морфологічної структури слова чи фрази, не лише виразити презентну ситуацію, зосередитися на ній, а також передати найрізноманітніші емоції. Вигуки, виконуючи апелятивну й експресивну функції, реалізують категорію часової орієнтації [2, с. 10–11]. Суть основної дихотомії цих засобів розкривається в аналізі особливостей реалізації ними суб'єктивного емоційно-вольового. Не називаючи почуттів, експресивних оцінок, вольових спонукань, а безпосередньо виражаючи їх, вигуки є не просто звуками, а осмисленими елементами мови, що і зумовлює їх однозначне сприйняття, яке в живому спілкуванні зрозуміле із ситуації, може доповнюватися мімікою, жестами, інтонацією, а в художньому творі розкривається у зв'язках з іншими словами, завдяки контексту, опису інтонації, міміки, жестів. Конкретно-ситуативний характер вигуків засвідчують такі приклади:

“Oh”. *Thomas leaned back in his chair as if he had been pushed* [5, с. 444].

“Oh, God,” he heard Lindy wail [9, с. 540].

“Oh, well.” *In the half dark it was impossible to make out Philip's expression* [3, с. 151].

“Oh?” *Thomas had a habit of quizzically lifting one eyebrow* [5, с. 446].

“Oh, my – Oh, my God! I'm – I'm sorry!”

The horrified exclamation began in something resembling a male bass and ended on a high soprano squeak [7, с. 49].

“Oh, no! I'm sorry! Are you hurt, Miss St. Clare? Uh, Dr St – ?” [7, с. 55].

“Is this it? Oh! Oh! I want the job” [4, с. 62].

She slid into a loungy position and said, “Oooh!” as he pressed the tea bags on her closed eyelids [4, с. 223].

Вигук *Oh* в усіх випадках передає реакцію реципієнта на повідомлення мовця у момент комунікації, що актуалізує його як точку відліку часу і створює для співрозмовників площину презентності. Проте художній дискурс надає цьому коротенькому вигуку здатності не лише часової орієнтації, а, окрім того, ще й спроможності виражати ставлення до почутого, реакцію на нього: шок (приклад 1), який підсилюється фразою *Thomas leaned back in his chair as if he had been pushed*; занепокоєння (приклад 2); невизначеність, непевність, яка легко підтверджується завдяки такій фразі *it was impossible to make out Philip's expression* (приклад 3); запитання, недовіру, бажання уточнити і знаку питання після *Oh?* достатньо, щоб з'ясувати: Томас виражав цим вигуком якраз сумнів, а не захоплення, що могло б також впливати з цього контексту, і фраза *Thomas had a habit of quizzically lifting one eyebrow* ще раз підтверджує це (приклад 4); жаль, який додатково виражається описом інтонації та змін темб-

ру голосу (приклад 5); розпач, співчуття, що підкріплюється словами *I'm – I'm sorry!* (приклад 6); сильне бажання (приклад 7); задоволення від піклувань близьких (приклад 8). На особливі почуття та емоції, передані вигуками у реченнях 5–8, налаштовує також оклична інтонація останніх і зміст текстових ситуацій.

У зразках англійської художньої прози знаходимо низку інших вигуків та вигуківих фразеологічних одиниць (*aye, yah, yeah, uh, hey, ah, ha, ba, well, sh, ugh, wow, yow, hell, whew, phew, heavens, God, Christ, Jesus, for God's sake, come on, hush up, hot damn, good boy, good guys* тощо), здатних передавати реакцію мовця на висловлене, побачене або почуте. У період спілкування чи споглядання іноді спонтанно створюється ситуація, яка спонукає мовця більше до вираження емоцій, ніж до словесної передачі інформації. Мовну реакцію в таких випадках заміняє вигук, який несе у собі те чи інше смислове навантаження:

"Well!" she said to the little kids' upturned faces.

"We better eat" [10, с. 327] – підбадьорення.

"Shut up, Pierre, you are making me sick. Sh! A car coming up the road! May be it's them...No it stopped." Marie sighed with relief. "It's the neighbors" – пересторога, тривога, хвилювання.

"I hear children running," Pierre said.

"You do? You can hear them? Wow! Well, it must be the neighbors, then" [6, с. 19] – радість, полегшення.

"God! I'm glad to see you functioning again" [4, с. 10] – задоволення.

"This time the president is sending something more personal. We're to deliver a horse called Three Bars Red. He's a –"

"Whooh –eee!" – несподіванка, приголомшення.

Nate's exultant whoop made Maggie jump [7, с. 16].

"Chadwick's coming back."

Bill stared at him. "Phew! That could be nasty" [8, с. 326] – погане передчуття, тривога.

"Hell, I don't need a bagful of pages. And I don't need you to work anymore either" [10, с. 308] – роздратування, нетерпіння.

"Crazy guys!" Qwilleran said. "They know it's not delivered until midafternoon" [4, с. 244] – злість, незадоволення.

"It's getting late. Would you call a taxi for me, please?"

"Good heavens, no. I'll take you home," Deon offered [3, с. 150] – прикрість, непорозуміння.

17. *"Hot damn! Just call me Nora Charles"* [4, с. 242] – роздратування.

18. *"But for God's sake! I've... Never mind. Now, listen. You go up to that ward and you bring that baby down to the unit"* [3, с. 166] – розпач, розгубленість.

Можна відзначити, що своєрідність вигуків і вигуківих фразеологічних одиниць полягає в тому, що вони функціонують у полях презентності та модальності, які перетинаються одне з одним, виражаючи гаму тонкого відчуття героями творів навколишнього буття, різноманіття проявів емоцій, спричинених враженнями, бажаннями, станами душі в період спілкування і не передбачаючи реакції на них.

В окрему групу можна виділити вигуківі фрази, які вимагають від співрозмовника певних вчинків чи мовлення у відповідь – наказові вигуки. Такі вигуківі спонукальні фрази часто трапляються в художніх англомовних текстах, і їх зміст розкривається лише у мовленнєвих ситуаціях, які

мають місце у мікрополі періоду комунікації, що саме цими фразами і створюються.

19. *"Hush, Poss"* [11, с. 123] – різкість, грубість.

20. *"Hey! Hey, lady!"* [11, с. 410] – наполегливість із відтінком злості.

21. *"Come on, Alex! We're not talking about a TV remote control here. You don't just unscrew it and take out the batteries"* – порада-вимога.

In answer, she dug into her pants pocket, pulled out the small black box and heaved it at him.

"Jesus!" – переляк.

Nate jumped to catch the device [7, с. 217].

22. *"Hush up," Claudie said sharply* [10, с. 308] – наказ-заборона.

У багатьох випадках імперативні вигуки втрачають здатність називати властиву їм за значенням дію і набувають іншого смислу – наприклад, *come on* (речення 21) має значення: «Годі тобі».

Проаналізовані приклади дають змогу констатувати, що вигуки позбавлені часових характеристик, але в контексті здатні актуалізувати висловлювання, створювати мікрополе теперішності періоду комунікації і ситуативно виражати емоції мовця, набуваючи таким чином функції орієнтації на теперішність. Отже, як смислова, так і імпліцитна граматична моносемантика вигуку забезпечується мовленнєвою ситуацією. За допомогою цих мовних одиниць створюється широкий спектр емоційно-оцінних конотацій, конкретно-чуттєвий тон та ефект безпосередності спілкування.

Для теперішності, на яку орієнтує вигук, що є реакцією на побачене/почуте, характерне значення наслідку, результату. Емоційний стан мовця чи його ставлення до реципієнта у площині теперішності, що у комунікаційному акті передаються вигуками, у художньому творі реалізуються через контекст. Читач розуміє вкладений мовцем у слово чи фразу емоційний суб'єктивний зміст з опису реакції/ситуації або з відповіді реципієнта.

Висновки:

– теперішність реалізується не лише мовними засобами вираження категорії часу, а також і категорій часової віднесеності та часової орієнтації;

– вигуки виражають категорію часової орієнтації;

– апеляційні засоби (вигуки) виражають ставлення мовця до дійсності/ситуації у момент мовлення;

– апеляційні засоби належать до тієї сфери структури мови, де поняття традиційних членів речення є нерелевантними. Зокрема, вони не створюють предикативного ядра. У висловлюваннях апеляційного характеру, зафіксованих у художньому дискурсі, імпліцитно відображається виражена мовцем і усвідомлена реципієнтом орієнтація на теперішність самим процесом мовлення;

– як мовне вираження емоцій та волі мовця, вражень від спостереження за об'єктивною реальністю чи почуті інформації (захоплення, обурення, здивування, занепокоєння, засмучення, розчарування тощо) вигуки хоч і не належать до сфери повідомлення, оскільки лише передають ту чи іншу реакцію мовця на об'єктивну з його темпоральної позиції теперішність, розглядаються як засоби вираження часових відношень презентності в межах категорії часової орієнтації [1, с. 131].

Література:

1. П'ятничка Т.В. Категорія теперішності та мовні засоби її реалізації в англomовному художньому дискурсі (на матеріалі прозових творів XIX – XX століть) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т.В. П'ятничка. – Львів, 2005. – 131 с.
2. П'ятничка Т.В. Категорія теперішності та мовні засоби її реалізації в англomовному художньому дискурсі (на матеріалі прозових творів XIX – XX століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т.В. П'ятничка. – Львів, 2005. – С. 10–11.
3. Barnard C. The Unwanted / C. Barnard, S. Stander // Reader's Digest Condensed Books. – Canada : The Reader's Digest Association Ltd, 1976. – P. 65–208.
4. Braun L.J. The Cat who Played Post Office / L.J. Braun. – New York : Jove Books, 1987. – 265 p.
5. Charbonneau L. Intruder / L. Charbonneau // Reader's Digest Condensed Books. – Canada : The Reader's Digest Association Ltd, 1980. – P. 435–575.
6. Folch-Ribas J. Northlight, Lovelight / J. Folch-Ribas // Reader's Digest Condensed Books. – Canada : The Reader's Digest Association Ltd, 1976. – P. 5–62.
7. Lovelace M. The Cowboy and the Cossack / M. Lovelace. – New York : Silhouette Books, 1995. – 256 p.
8. Reeman D. Winged Escort / D. Reeman // Reader's Digest Condensed Books. – Canada : The Reader's Digest Association Ltd, 1976. – P. 211–362.
9. Searls H. Overboard / H. Searls // Reader's Digest Condensed Books. – Canada : The Reader's Digest Association Ltd, 1977. – P. 449–573.
10. Sebestyen O. Words by Heart / O. Sebestyen // Reader's Digest Condensed Books. – Canada : The Reader's Digest Association Ltd, 1980. – P. 273–350.
11. Stafford J. Boston Adventure / J. Stafford. – New York : Harcourt, Brace and World, Inc., 1944. – 538 p.

П'ятничка Т. В. Междометия как эмоционально-экспрессивные средства реализации объективного настоящего в англоязычном художественном дискурсе

Аннотация. Статья посвящена анализу эмоционально-экспрессивных языковых средств реализации объективного настоящего и особенностям их функционирования в англоязычном художественном дискурсе. Презентные глагольные видо-временные формы сослагательного наклонения в своем категориальном значении рассматриваются как главные грамматические средства передачи временных значений настоящего. В сфере непосредственного общения временную ориентацию на настоящее выражают междометия, которым также свойственно передавать чувства и настроения, проявления эмоций говорящего и предоставлять художественному дискурсу большей экспрессии.

Ключевые слова: объективное настоящее, художественный дискурс, междометия.

Pyatnychka T. Interjections as emotional and expressive means for the objective presence realization in English discourse of fiction

Summary. The article is devoted to the analysis of emotional and expressive means for the objective presence realization and the peculiarities of their functioning in fiction discourse. The present tense verb forms of the indicative mood in their category meaning are defined as the typical grammar means which represent the present tense. All the other language means for denoting the presence are qualified as non-typical. Interjections implying expressive functions, indicates the category of present time orientation. These utterances reveal speakers' emotional attitudes to a specific person, situation or event at the moment of speaking.

Key words: objective presence, discourse of fiction, interjections.